

ktüel Arkeoloji

Ocak - Şubat 2015 / 43 / 13 TL / Kıbrıs 15 TL

Anadolu ve
Mezopotamya'da

Yeni Yıl Bayram Eğlence

KITLIK BOLLUK DÖNGÜSÜ

MÜZİK VE DANS

Aphrodisias Gezi
Haritası Hediye

Tüpraş

NERGAL İLE EREŞKİGAL - ŞİRİNCE: SAVAŞ KIYAMET - BOĞA DANSI - SAVAŞ OYUNLARI - TAKVİMLER

Editörden...

21. Yüzyıl Hangi Geçmiş

Osmanlı 18. yüzyıla birlikte kapısını Avrupalı gezginlere sonuna kadar açınca, yüzlerce gezgin bilgi, kaynak açısından hala bakır görülen yerlere doğru harekete geçtiler. Ne de olsa Avrupa sömürgeciliğinin en ağgözlü olduğu zamanlardı. 1930'lu yıllara gelindiğinde Avrupa Devletleri dünyanın yüzde seksen beşini kolonileştirmişti. Kültür ve tarih açısından Osmanlı coğrafyası oldukça farklı hikâyelere ve tabii ki çelişiklere de sahipti. Osmanlı tebaası oldukça geniş bir yelpazeden oluşuyordu. Özellikle Rum ve Ermeni, hatta Müslüman yerleşimleri kültürel olarak antik çağdan kalma yerleşimlerin çevresinde üzerinde ya da onlarla iç içe yaşıyordu.

18. yüzyıla kadar Osmanlı coğrafyasında yaşayan insanlar için geçmiş dönemlerden kalma kalıntılar arasında yaşamak, bu kalıntıları yeni yapılara devşirme malzeme olarak kullanmak oldukça normal bir durumdu. Bu kalıntılar onlar için oldukça sıradandı ve para ile alınıp satılan bir değer değildi. Bu nedenle, ne kalıntılara zarar verir ne de birileri için toprağı kazıp bir pagan eserin ortaya çıkması için uğraşırlardı. Ta ki 18. yüzyıla gelmeye başlayan gezginler bunları almak, toplamak ve kazıp ortaya çıkarmak için kırsalda yaşayan insanlara para önerinceye kadar...

Artık bir zamanlar önemsiz olan kalıntılar, gezginler ve sonrasında gelen eser toplayıcıları için çok değerli objeye dönüşmeye başladı. Bu durum özellikle kırsalda yaşayan insanlar için ek bir gelir anlamına geldiği için de eser toplamak, satmak ve bu eserleri ortaya çıkarmak amacıyla kazılar yapmak normalleşti. Ancak bu eserler pagan döneme ait olduğundan ve kendi dinleri ve kültürleri ile benzerlik taşımadığından çok hızlı bir şekilde önemsizleştirilip, gâvur malı sayılarak yok edilmeye başlandı.

Bu olay örgüsünün günümüze yansıyan kısmı ise Anadolu'nun zamanla kültürel ve tarihsel olarak tekipleşmesi ve bununla birlikte kendi kültürüne ait olmayana yok sayması oldu. Bunun son örneğini ise Mersinde Elaiussa Sebaste antik kentinde ayakta kalmayı başaran Hellenistik Dönemden kalma bir mezar anıtının önüne dökülen molozlar oluşturuyor. Büyük bir bilinçsizliğin ispatı niteliğindeki yok sayma, hala Anadolu ile aramızda tarihsel ve kültürel bağımızı kuramadığımızın en önemli kanıtı olsa gerek.

Yaşam-Ölüm Mücadelesi içinde Yeni Yıl

Geçmiş kültürler için yeni yılın başlangıcı mevsimsel değişimlere, özellikle de doğaya bağımlı yaşayan tarım toplumlarının yaşam şartlarına ve bu yaşam şartlarına bağlı oluşan inanç sistemlerine göre değişiklik göstermiştir. Yaşamın sürdürülmesi için her zaman hayati önemini koruyan toprak ve su, zaman zaman kıtlık-bolluk ve yaşam-ölüm mücadelelerini tetiklemiş, zamanla tüm bunların tanrıların memnuniyeti ya da memnuniyetsizliğinden kaynaklandığını düşünmüşler. Ölen doğayı canlandırmak, canlanan doğa için şükranda bulunmak, bolluk ve bereketten, dolayısıyla sağlıktan yoksun kalmamak adına insanoğlu ayinler düzenlemiş, tanrılara kurbanlar sunmuş, bayramlar belirlemiş, müzikli danslı eğlenceler düzenlemiş, tanrılarına jestler yapmışlardır. Bu yeni yıl bayramları günümüze ise bahar bayramları olarak gelmiştir.

İyi okumalar!

MURAT NAĞIŞ

aktüel Arkeoloji

Dergisi

AKTÜEL ARKEOLOJİ BASIN
YAYINCILIK TURİZM ORG. LTD. ŞTİ
www.aktuelarkeoloji.com.tr

Yazı İşleri Müdürü Murat NAĞIŞ
muratnagis@aktuelarkeoloji.com.tr

Yayın Koordinatörü Ayşe TATAR
aysetatar@aktuelarkeoloji.com.tr

Editör Deniz GENÇOLU
denizgenceolu@aktuelarkeoloji.com.tr

Görsel Yönetmen İsmail YILDIZ
grafik@aktuelarkeoloji.com.tr

Fotoğraf Editörü Aykan ÖZENER
fotograf@aktuelarkeoloji.com.tr

Bilişim Danışmanı JBM Interactive
internet@aktuelarkeoloji.com.tr

Çeviriler Ayşe TATAR
Deniz GENÇOLU

ARKEOLOJİ TRAVEL

www.aktuelarkeolojitravel.com

Turizm Projeleri

info@aktuelarkeolojitravel.com

ARKEOLOJİ DÜKKANI

www.arkeolojiodukkani.com

Proje Koordinatörü Gülferm ORANER
gulfermoraner@arkeolojiodukkani.com

AKTÜEL ARKEOLOJİ YAYINLARI

www.aktuelarkeolojiyayinlari.com

Yazınsal ve Görsel Katkıda Bulunanlar

Prof. Dr. Ahmet Ünal, Prof. Dr. Ayşe Tuba Ökse, Prof. Dr. Cevat Başaran, Prof. Dr. Mihriban Özbaşaran, Doç. Dr. Abdülkadir Baran, Yrd. Doç. Dr. Bahadır Duman, Yrd. Doç. Dr. Hakan Öntöz, Yrd. Doç. Dr. Güner Coşkun, Yrd. Doç. Dr. Hatice Özyurt Özcan, Dr. Selim Ferruh Adalı, Ali Turan Görgü, Ceyda Öztosun, Hale Tümer, Karia Kurşun, Mesut Ilgım, Uğur Sayın

Ahi Evran Üniversitesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Sadberk Hanım Müzesi, Rezan Has Müzesi, TAY

Kapak Görseli

Inandık Vazosu, Inandık Tepe MÖ 17-16. yüzyıl,
Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Yönetim Yeri

Şehit Muhtar Mah. İstiklal Caddesi Bekar Sokak No: 18 Kat: 4
34440 Beyoğlu İstanbul - TÜRKİYE (+90) 212 244 25 02
www.aktuelarkeoloji.com.tr - www.arkeolojiodukkani.com
info@aktuelarkeoloji.com.tr

ISSN 1307 5756

Dağıtım YAYSAT

Basım Yeri

Stil Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.
www.stil.com.tr

İbrahimkaraoğlanoğlu Cad. Yayıncılar Sok. Stil Binası
Seyrantepe 4. Levent İstanbul
Tel: (+90) 212 281 92 81

Yazıların tüm sorumluluğu yazarlara aittir. Derginin Dili Türkçedir. 2 aylık süreli yayınlara, basın meslek ilkelerine uyar. Tarih, Kültür Sanat Arkeoloji konularında yayımlanır. Yayın çalışmalarını ve yönetim- idari çalışmalarını kişilerin gönüllü katılımı ile gerçekleştirmektedir. "Aktüel Arkeoloji Dergisi'nin yayını projesi TÜPRAŞ'ın desteği ile sürdürülmektedir"

İÇİNDEKİLER

10 HABERLER

Barrington Atlası
Barış Salman'ın Ardından
Tanap ile Arkeoloji Keşifleri
Heritage 2015
Silotkin
Bizans Duvar Resimleri
Tahribat Raporu
Ufuk Esin
Bir Arkeoloji Emekçisi: Nemika Altan
Thera Antik Kenti
Tripolis Ad Maeandrum
Van Hakkâri Dağlık Bölgesi Kaya Resimleri
Osmanlı'ya Rekreasyon
Arkeolojik Sualtı Araştırmaları: Antalya Kıyıları
Aphrodisias'ı Tanımak

36 SERGİ

Kendime Gömülü Kaldım
Urartu Takı Koleksiyonu
Pabuç

62 SELİM FERRUH ADALI / ALİ TURAN GÖRGÜ

Tanrılardan Bir Aşk Öyküsü: Nergal ile Ereşkigal
Nergal baltasını aldı ve kılıcını kuşandı. Büyük ormana indi.
Büyük ağaçlar kesti. Beyaz sedir ağacı kesti. Ardıç ağacı kesti.
Hoş kokulu kanaktu ve sibbirru ağaçlarından dal kırdı.

66 CEVAT BAŞARAN

Şirince: Şarap, Kıyamet ve Bir Ostotheke

Eski kaynaklarda "Dağdaki Efes" olarak isimlendirilen Şirince'nin yerleşim tarihi Hellenistik Döneme dek gider. 19. yüzyılda ürettiği incir ve şarapla ünlenen, günümüzde İzmir'e 83 kilometre uzaklıktaki Şirince; ilk olarak "Kırkınca" diye adlandırılmış, bu telaffuz şekli Rumca'da önce "Kirkice"ye sonra "Kirkince"ye daha sonra da "Çirkince"ye dönüşmüştür.

70 AYŞE TUBA ÖKSE

Yeni Yıl ve Bayramlar: Eski Önasya ve Anadolu

Yeni yılın başlaması, doğaya bağımlı bir yaşam süren ve ağırlıklı olarak tarımla geçinen toplumlarda mevsim döngüsüne dayanır. Eski Önasya'da yeni yıl doğanın canlanması, bitki ve hayvanların büyüüp çoğalarak yeni bir yaşama başlaması ile özdeşir

86 AHMET ÜNAL

Eski Anadolu'da ve Hititlerde Eğlence, Müzik, Dans, Oyun, Yarış

Müzik, taşlaşmış, her türlü duygudan yoksun mitik yaratıkları bile etkisi altına alabilmiştir. Aşk ve savaş tanrıçası İŞTAR, Amanos Dağları'nın eteğindeki kumsallar üzerinde gezinerek, dev bir yılan biçimindeki deniz canavarı Hedammu'yu kendi yaptığı ve söylediği büyüleyici müzik vasıtasıyla cezbederek, saklandığı Doğu Akdeniz'in mavi sularından dışarı çıkarmaya ve öldürtmeye çalışmıştır.

Tripolis ad Maeandrum

Bahadır DUMAN

Hierapolis Caddesi
© Tripolis Kazı Arşivi

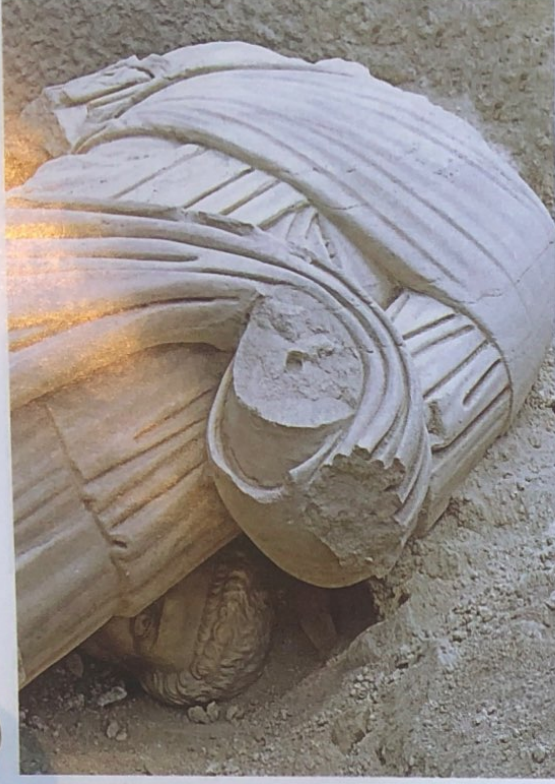

Eros ve Psykhe betimlemeli
thymiaterion (tütsü kabı)
© Tripolis Kazı Arşivi

Büyük Menderes Nehri'nin kenarındaki Tripolis, verimli Çürüksu Ovası'nın kuzeydoğusunda Denizli'nin Buldan ilçesinde yer alır. Tripolis'in bir kent olarak geçmişi Hellenistik Döneme dayandırılrsa da, kentin doğu ve güneydoğusunda yer alan Hamambükü ve Akkaya Höyük'te gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında elde edilen arkeolojik materyal, kentin konumlandığı alandaki yerleşim izlerinin Geç Neolitik-Erken Kalkolitik Döneme (MÖ 5500) dayandığını kanıtlar niteliktedir. Son yerleşim izlerinin ise MS 13. yüzyıla ait olduğu Tripolis'te antik döneme ait kalıntılar, yaklaşık 281 hektarlık alana yayılır.

Hellenistik Dönemde ilk kez Apollonia ismi ile kurulan kent, kısa süreli olarak Triumvir Marcus Antonius'un, MÖ 41'de Küçük Asya'ya yaptığı ziyaret esnasında Antonionopolis olarak adlandırılır. İmparator Augustus döneminden itibaren ise kentin ismi üç küçük topluluğun ya da yerleşimin oluşturduğu (*synoikismos*) bir kent/*polis* anlamına gelen Tripolis olarak son kez değiştirilir.

Hierapolis Caddesi kazılarında ortaya çıkarılan *magistrat* heykeli
© Tripolis Kazı Arşivi

Kemerli yapı © Tripolis Kazı Arşivi

Lydia Bölgesi'nin sınır kentlerinden biri olan Tripolis'in stratejik ve jeopolitik anlamda oldukça önemli bir noktada konumlandığını gösteren en önemli veri, ticaret yollarının geçiş güzergahında yer almasıdır. Smyrna, Pergamon (Bergama) ve Ephesos (Efes) gibi antik çağın önemli kentlerinden başlayan ticaret yolları, Tripolis'te birleşir ve Hierapolis, Laodikeia üzerinden geçerek Anadolu'nun doğu ve güney bölgelerine ulaşır.

Kent en ihtişamlı çağını Roma Döneminde yaşar. MS 1. yüzyılda adaların/*insula* etrafını çeviren cadde/*plateia* ve sokaklardan/*stenopos* meydana gelen ızgara plana sahiptir. Kentin merkezinde yer alan ana caddelerin her ikisinde de kazı çalışmaları devam ediyor. Özellikle 2014 kazı sezonunda kuzey-güney yönlü Hierapolis Caddesinde ortaya çıkarılan ve dönemin kent yöneticilerine/*magistrat* ait yedi heykel, Geç Antik Çağ heykel sanatı anlamında Anadolu arkeolojisine önemli bir koleksiyon kazandırmıştır. Monoblok traverten taşlarla oluşturulan zeminlerinin altında kanalizasyon sistemleri yer alan caddelerin her iki kenarında üstü kapalı sütunlu galeriler ve MÖ 1. yüzyıldan MS 7. yüzyıl başlarına kadar kesintisiz olarak kullanılan konut ve dükkânlar/*tabernae* yer alır. İki katlı/*pergulae* dükkânların MS 3. yüzyıl evresinde iç mekan duvarları kekklik, sülün, güver-

cin, papağan gibi çeşitli hayvan ve nar, kayısı, kabak, gül gibi bitkisel bezemeli renkli resimlere sahiptir. Zeminden itibaren taş temelli, kerpiç duvar boyunca 3 metre yüksekliğinde korunan freskler, benzersiz süslemelere sahiptir.

Mozaikli konut
© Tripolis Kazı Arşivi

Epigrafik verilerden elde edilen bilgiler doğrultusunda ünlü evleri ve büyük kamu binaları ile dikkat çeken Tripolis'te ortaya çıkarılan bir konut, antik döneme ait yazıtları doğrular niteliktedir. Kentin merkezinde kuzey-güney aksında uzanan bir başka caddenin kenarında yer alan ev, iç avlu etrafında sıralanan oda ve salonlardan oluşur. Bu mimari iki katlıdır, zemin katın iki odası günümüze kadar korunmuş renkli *tesseralardan* oluşan mozaik döşe-

meli tabana sahiptir. Bitkisel ve geometrik öğelerin bezeme unsuru olarak kullanıldığı mozaikli ev, MS 4. yüzyıl Tripolis’inde ticaretle uğraşan statü sahibi bir aileye ait olmalıdır. Ticaret yolları üzerinde yer alması nedeniyle kentteki üretime yönelik faaliyetler, tüm çağlar boyunca devam etmiştir. Üretimin başında dikkat çekici sayıda ele geçen ham, yarı işlenmiş ve işlenmiş kemik saç tokaları (3000 civarı) aynı zamanda kentin önemli geçim kaynaklarından birinin hayvancılık olduğunu da ortaya koyar.

Bir başka önemli üretim faaliyeti pişmiş topraktan yapılan kaplardır. Bunların üretimi için kullanılan kalıp örnekleri (MÖ 1-MS 5. yüzyıl) Tripolis’in sadece kendi vatandaşları için üretim yapmadığını, bunun yanı sıra çevre ve bölgesindeki kentler içinde de önemli bir pazar olduğunu ortaya koyar. Tarım, hayvancılık ve bunun gibi pazar faaliyetlerinin önemli bir kısmı, iki katlı agorada gerçekleşmiş olmalıdır. Yapıda bulunan 2 bin 500 civarındaki sikke buluntusu kentteki alışverişin boyutları ve ticari faaliyet içerisinde bulunan kişilerin memleketleri hakkında önemli bilgiler sunar. Pergamon, Smyrna, Ephesos, Tralleis, Aphrodisias, Thyateria, Philadelphia, Prymnessos, Antiocheia (Menderes), Kolossai, Laodikeia, Hierapolis, Antiocheia (Pisidia), Herakleia Salbake, Stratonikeia ve Apameia, Tripolis’te bulunan sikkelerin darp edildiği kentlerden sadece bir kısmını oluşturur.

Ticari faaliyetlerin boyutları ile paralellik gösteren nüfusun ihtiyaçları doğrultusunda şehir kapıları, caddeler, hamamlar, stadyum, tiyatro ve bouleuterion gibi kamu binaları, kentin diğer önemli yapılarını oluşturur. Kent sadece, paganizmin hâkim olduğu Roma Döneminde değil Hıristiyanlık tarihi açısından da önemli veriler sunar. Tripolis, MS 325’te Nicaea Konsülünde Agogius, MS 431’de Efes Konsülünde Commodus, MS 451’de Chalcedon Konsülünde Paulus tarafından piskoposluk seviyesinde temsil edilir. Bu süreç ile ilgili olarak kentte şu ana kadar gerçekleştirilen yüzey araştırmaları ve kazı çalışmalarında beş kilise tespit edilmiştir. Bu kiliselerden üçünde kısmi kazı çalışmaları sürdürülmüş ve Sütunlu Caddenin kuzey bitişiğinde çatı seviyesinde günümüze kadar ulaşan kilisenin kazı ve restorasyon çalışmaları tamamlanmıştır. Güney duvarında fresk üzerinde Grekçe yazıt (MS 5-6. yüzyıl), kuzey duvarı üzerinde ise duvar resmi şeklinde iki aziz betimlemesi (MS 10. yüzyıl) yer alır. Buluntular, kilisenin çeşitli tamiratlarla uzun süre kullanım gördüğünü ortaya koyar.

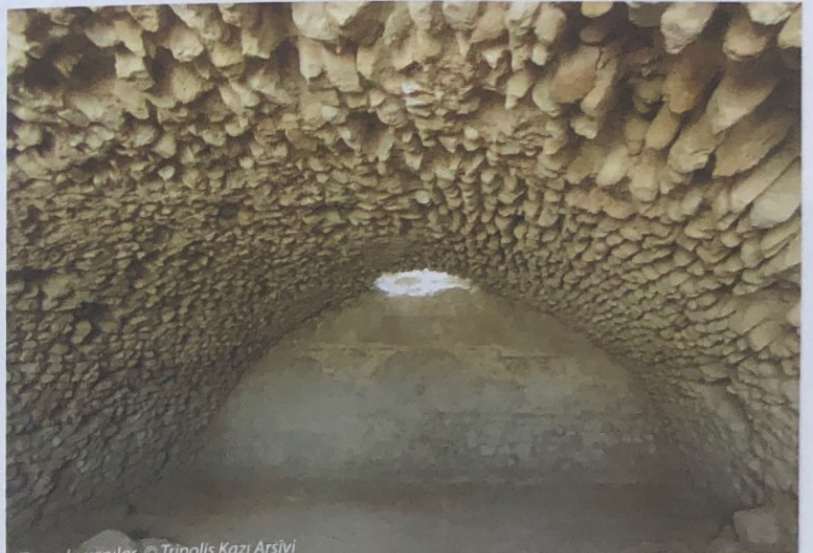

rin eline en son geçen Bizans yerleşimlerinden biri olan Tripolis Kalesi, kuzeybatısında yer alan Alaşehir'in/Philadelphia korunması için ön karargâh olarak yapılmış olmalıdır. 1304-1306 tarihlerinden itibaren ise Tripolis'in de içinde bulunduğu bölgede Türk hâkimiyeti Germiyanogulları ile birlikte başlar.

Tabernada bulunan duvar resimleri
© Tripolis Kazı Arşivi

Tripolis'te yürütülen arkeolojik çalışmalar her geçen gün kentin ve bölgenin tarihi ile ilgili yeni bir bilgi boşluğunun doldurulmasında önemli adımlar atıyor.

Kemerli yapı
© Tripolis Kazı Arşivi

Tonozlu yapılar © Tripolis Kazı Arşivi

Çalışmalar başta Kültür ve Turizm Bakanlığı Kazılar Dairesi Başkanlığı olmak üzere, Denizli Valiliği, Denizli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi, Buldan Kaymakamlığı, Buldan Belediyesi ve TÜRSAB tarafından desteklenmektedir. Tüm kurum ve kuruluşlara çalışmalarına verdikleri desteklerden dolayı heyet üyeleri adına teşekkür ederim.

Tripolis'te arkeolojik kazılar sayesinde tespit edilen bir diğer önemli veri MS 6. yüzyıl sonu - 7. yüzyıl başında Aphrodisias, Sardis ve Ephesos'ta da etkili olan Sasani akınlarıdır. Söz konusu dönemde meydana gelen yıkıcı deprem ve akınlar nedeniyle kentteki yaşam MS 7. yüzyıldan itibaren azalarak devam eder. Bu süreçte tüm Anadolu topraklarında olduğu gibi Tripolis'te de kırsallaşma hâkim olur. MS 7-9. yüzyıllar arasında kentte küçük buluntu ve mimari kalıntı anlamında tarihsel bir boşluk görülür. MS 8-9. yüzyıl Tripolis'i belki de az sayıdaki nüfusun yaşadığı bir köydür/kome. MS 10. yüzyılda yeniden canlanma kilise duvarlarındaki aziz betimlemeleri, farklı kazı alanlarında ele geçen günlük kullanıma ait kap-kacak ve aynı yüzyıllara tarihlenen sikkelerle desteklenebilir. III. Haçlı Seferi (1189-1192) sırasında ordusuyla Tripolis'ten geçen F. Barbarossa, kenti yıkık ve terk edilmiş bulur. Bu tarihlerde kentin kuzeyinde yer alan yumuşak kayaç yapısına sahip tepeden gelen erozyon toprağı, birçok binayı çoktan toprak altında bırakmıştır ki, günümüzde kazı çalışması yapılan hemen her binaya çatı seviyesinden başlayarak sürdüren arkeologlar, yer yer 5-6 metre dolgu toprağın arkasından binaların zeminlerine ulaşabilmektedir.

13. yüzyılda Türk akınları iyiden iyiye kendini hissettirmeye başlamıştır, bu nedenle de Tripolis'in kuzeyindeki tepe Bizanslılar ile Türkler arasında bir kaç kez el değişirir. Kentin yaslandığı dağın zirvesinde bir kısım mimarisi günümüze kadar sağlam kalabilmiş yuvarlak planlı kulenin dâhil olduğu bir alanı kapsayan kale İznik/Nicaea Kralı III. İoannes Ducas Vatatzes (1222-1254) tarafından yaptırılır. Menderes Havzası'nda Türkle-

BU ÜLKE VAR OLDUKÇA BİZİM BİR GÖREVİMİZ VAR

75 milyon insan yaşıyoruz burada.
Birini ihmal etme lüksümüz yok.
Gözden uzak diye, gönülden irak olma lüksümüz yok.
Zor deme lüksümüz, olmaz deme lüksümüz yok.
Olmasa da olur lüksümüz, hiç yok.
Kara teslim olma lüksümüz yok.
O şehre, bu köye, şu eve gitmeme lüksümüz yok.
Geç kalma, gönül alma lüksümüz yok.
Herkes hata yapar derler... Böyle bir lüks bizde yok.
Tamam dur deseler, bir "Ohh" çekme lüksümüz yok.
Bakarız deme lüksümüz yok. Çünkü biz, yaparız.
Atılacak adımlar varken, yerimizde durma lüksümüz yok.
Dile kolay, memleket var işin ucunda. Yok olma lüksümüz yok.

 Koç

 Tüpraş